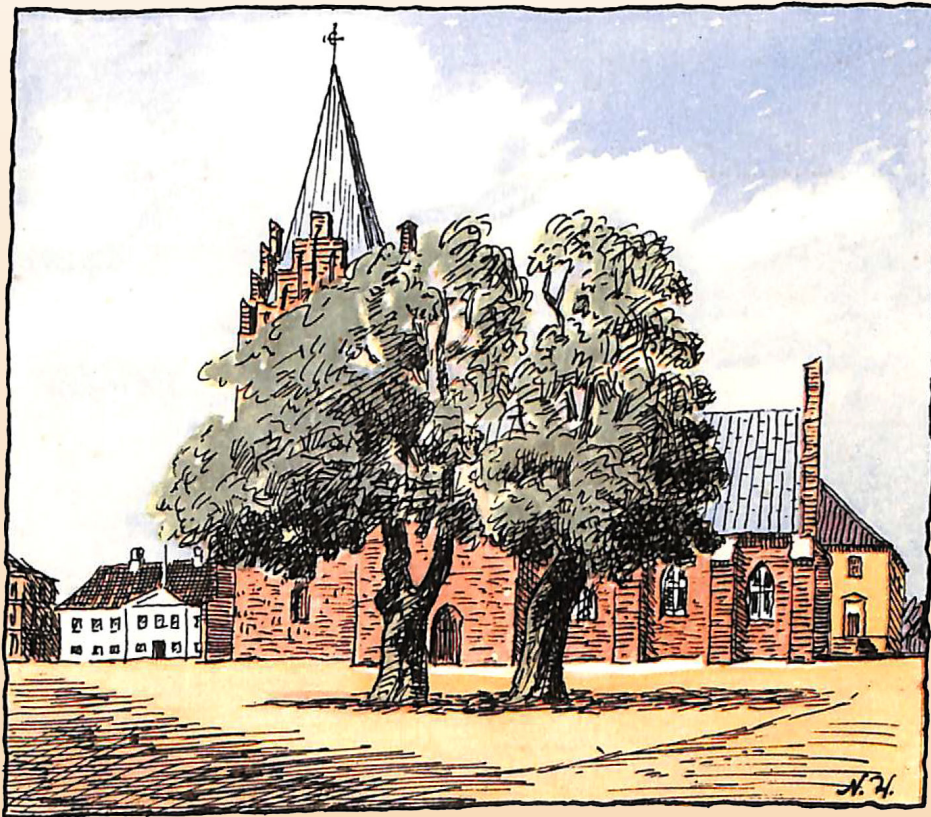

Grenaa Raadhus

1805-1930

samt rådhuset før 1805

Af Carl Svenstrup

GRENAA

Christiansen & Jørgensens Bogtr. Grenaa

1929

Grenaa Raadhus

1805-1930

Det samlede midtpunkt i Grenaa har fra Arilds tid været Torvet med kirken og rådhuset. Men medens det nuværende rådhus ligger n.v. for Torvet, lå byens ældste rådhus, »en gammel og trofast, grundmuret Bygning i 2 Etager«, som Pontoppidans Danske Atlas i 1758 karakteriserer den, lige ud for kirkens nord-østre hjørne.

Det gamle rådhus, hvis solide fundament blottedes i sommer, da der lagdes nyt fortov om kirken, lå i hjørnet af byens daværende kirkegård og i en afstand af kun 1 à 2 meter fra selve kirken.

Det beskrives i Brandtaksationen for 1801 som en bygning, »der består af 2 Etager med Kælder under, 5 Kvarter tykke Mure og i Omkreds 56½ Al. Det er tækket med Tegltag. I nederste Etage er indrettet

Arrest og Vægterkamre; mod Vest er tilbygget et Halvtag, hvori findes Trappe til Opgang«. En menneskealder tidligere siger Pontoppidan om det, at »i øverste Etage er en stor Sal, hvor Retten holdes, neden under har Vægteren sine Værelser, derhos tvende vel forsynede Arrest-Kamre. Men allerunderst er en stor hvælvet Kælder (Pont. Danske Atlas IV Side 273)«.

Men af tingbøger fra en endnu ældre tid fremgår, at da har arresterne været i kælderen. Sikre var de ingenlunde, thi gang på gang fortælles, at fangerne om natten brød ud af arrestkælderen - som regel ved at grave sig ud under dørtrinnet.

Dette gamle rådhus, byens eneste grundmurede bygning foruden kirken, har været bygget før 1600.

Ved den store brand, som i 1627, under Trediveårskrigen, ødelagde den østre trediedel af Byen og bl.a. ifl. pålidelige oplysninger også ramte kirken, undgik rådhuset at blive ildens bytte.

Men hen mod 1800 trængte det altså trods sine tykke mure til fornyelse.

Byens unge byfoged, Jacob Aagaard, skriver om det, at »Bygningen er yderst forfalden og til Vanzir for Byen, desuden er Arresterne ikke sikre for Arrestanternes Udbrud«. Og Aagaard sammen med de 4 »eligerede Borgere«, der dengang udgjorde borgerskabets hele repræsentation, besluttede at skaffe byen et nyt rådhus.

Straks at nedrive det gamle ønskede man ikke, og man måtte derfor se sig om efter en byggegrund til et nyt. Skråt overfor, ved Torvets modsatte hjørne lå Købmand Chr. Holms Købmandsgaard. Det var det eneste sted, som egnede sig til at bygge på, skrev Aagaard til amtmanden. Og da Holm sad i økonomiske vanskeligheder, og gården få år efter stilledes til auktion, købte byfogden på byens vegne gården for

350 rdl. plus omkostninger.

Ved forhandling med den kongelige kasse fik man tilsagn om et lån på 5000 rdl., og den 4. januar 1805 indsendtes til amtet tegning og overslag over en ny rådhusbygning.

Der blev ret snart taget fat på dens opførelse, og den smukke, lille empirebygning, der endnu pryder byens torv, bærer da også foruden byens våben årstallet 1805 på sin forside. Det varede dog et par år, før den var helt færdig.

Lånet til den kgl. kasse skulle forrentes og afdrages med 6 pct. p.a., og på byens vegne underskrev som låntagere byfoged Aagaard sammen med de 4 eligerede mænd. Det var dengang tre købmænd, nemlig Hans Broge, Amdi Kruse og Chr. Herbst samt Søren Thomesen, der var »Tømmermand«.

Det nye rådhus var i 2 etager ligesom det gamle, men facadens længde var 36 al. Det var altså næsten dobbelt så stort som det forrige. I nederste etage var der efter byfogdens beretning 6 gode, sunde, lyse og sikre arrester samt et værelse og et køkken til arrestforvareren.

Navnlig ordet »sikre« er godt, thi fra den gamle rådhuskælder var det ikke ualmindeligt, at fangerne brød ud. Værd at mærke sig er også arrestforvarerens lejlighed på 1 værelse og køkken, den har ikke været overvældende.

I øverste etage var en rummelig (!) sal, et værelse til eleigerede mænds forsamling, et værelse til Grenaa Byting og Nørreherreds Ret og desuden et par småkamre, hvoraf det ene benyttedes »til den Del af Borgervæbningens Armatus Bevaring, som af Byen er anskaffet«. Den samlede udgift til bygningen og til køb af grunden var omtrent 5500 rdl.

Rådhusalen var i de nærmest påfølgende halvhundrede år byens eneste sal. Foruden anvendelse ved offentlige lejligheder brugtes den

til borgerskabets baller og selskabeligheder. I den fandt spisninger og diletantkomedier sted. I den holdtes velgørenhedsfester og basarer. Og de ærværdige mure har så mangen en gang ved det spæde lys fra de blafrende vokskerter eller tællelys set blomsten af borgerskabet samlet i et festligt lag. Alt imedens vægterne med kabus på hovedet og med morgenstjerne i hånden, således som den endnu ses på byens museum, dernede på Torvet, holdt øje med, at de jævne borgere som i måbende undren så op mod de oplyste rådstueruder, holdt sig i tilbørlig afstand. Når så spisningen var forbi, og Mdm. Bagesens udmærkede retter var vederfarede retfærdighed, faldt der altid bagefter en bid af til vægterne.

I rådhusalen holdtes efter Napoleons-Krigens slutning i 1814 en større højtidelighed »til Bedste for de i Krigen qvæstede og de faldnes Efterladte«. I rådhusalen fejrede borgerskabet Byfoged Aagaard ved hans 50 års jubilæum i 1852.

Og nede i rådhusgården gav beridere forestillinger, og der opstilledes menageri. Kom der linedansere til byen så spændtes tovet fra kirketårnet over til arrestgården - senere hen til Jacob Møllers Købmandsgaard på Torvets modsatte side.

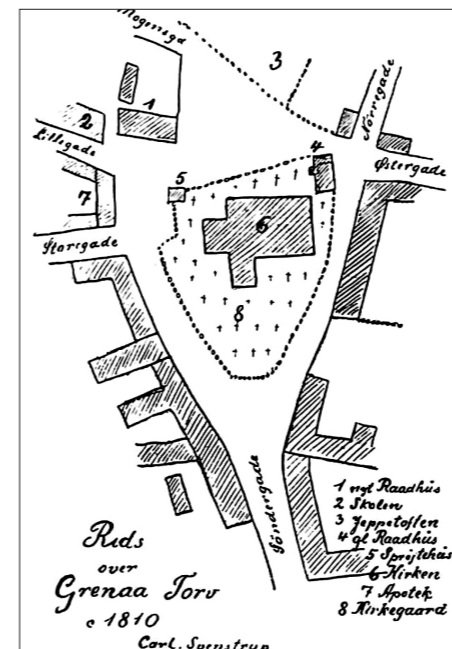
I 1876 opførtes øst for rådhuset en selvstændig arrestbygning og arrestkamrene flyttedes fra rådhuset. Derved blev der plads til en ordentlig lejlighed for arrestforvareren og til et lokale til forligskommissionen.

Salen foroven var forlængst taget i brug til byrådssal og den mere muntre del af byens liv var blevet forlagt til »Gl. Gæstgivergaards« sal på Storegade (de hvor nu præstegården ligger). Og således har da nu i ¼ århundrede dette Borgernes Hus været det samlende midtpunkt for byens offentlige liv, for kommunens styrelse og administration, for lov

og ret, for politi og domstol.

Retsreformen, der skilte domsmagten fra politiet og fra den kommunale administration, havde nær givet anledning til, at der var sket forandringer med rådhusets ydre.

Men heldigvis fandtes der udvej, således har bygnigen med nogle indre forandringer beholdt sin ydre skikkelse og den dag i dag ved sit 125 års jubilæum er perlen i byens centrum.

Grenaa ældste rådhus

Af
Carl Svenstrup

Ved den gravning, som for tiden finder sted på Torvet i Grenaa, dels for at lægge fortov om kirken, dels for at nedlægge kloakerør, er man stødt på en mængde menneskeknogler, hvad jo ikke er så mærkeligt, når det erindres, at pladsen uden om kirken (til alle fire sider) var byens eneste kirkegård indtil 1822.

At man har sparet og måttet spare på pladsen, mærkes tydeligt på, at skeletterne har ligget i flere lag oven på hinanden. De øverste lå kun en halv snes tommer under jordens overflade, de nederst en alen længere nede.

Det er fortalt mig, at man ved gravning syd for kirken i sin tid (i 80'erne) har fundet 4 forskellige lag begravelser oven over hinanden.

At det øverste lag skeletter her kun er få tommer fra jordens overflade må forklares ved, at denne ved kirkegårdens sløjfning er blevet sænket ikke så lidt. Men mærkeligere end forekomsten af de talrige, ret velbevarede skeletdele er, at man mod øst, i omtrent 2 meters afstand fra kirkens nordøstre hjørne og lige ret i n-ø derfor (N. B. altså i en afstand af kun godt 1 meter fra støttepillen) fandt en del af et solidt fundament fra en ældre bygning. Det bestod af flint samt enkelte murbrokker af munkesten sammenbundet med kalk, øjensynlig dannet ved, at man har fyldt flintesten, murbrokker og brændt, men ulæsket kalk sammen og så ladet det læske sig på stedet, ganske på samme vis, som vi sidste år så det i selve kirkens mure. -

Fundamentet, der var overordentlig stærkt og næsten ikke til at gennembyrde, havde en tykkelse på knap 1 meter.

Der er ingen tvivl om, at vi her har resterne af byens ældste rådhus, der ifølge samstemmende beretninger netop har ligget n-ø for kirken. Dog har ingen tidligere anet, at det har ligget så tæt (altså kun knap 2 meter fra hjørne til hjørne).

Om dette ældste rådhus skal jeg i anledning af det fundne give en kort beretning.

Bygningen, der var, hvad man i gamle dage kaldte et stenhus, var i tidligere tid det eneste grundmurede hus i hele byen med undtagelse af kirken.

Ved den store brand, som under Tredivåarskrigen ødelagde den østre trediedel af byen og bl.a. ifl. pålidelige beretninger også ramte kirken, undgik rådhuset at blive ildens bytte.

Den nye kirke opførtes på ny, kort efter branden, men havde oprindeligt ingen sideskib.

Rådhuset har antagelig været bygget adskilligt før 1600.

Den ældste beskrivelse af dets udseende findes i Pontoppidans danske Atlas for 1768 og er vist nok bygget på pastor Risoms indberetning, der interessant nok findes i original manuskript indlagt i et håndskrift på Det kgl. Bibliotek. (Kalls Saml. 379).

Den lyder således: »Raadhuset er en gammel og trofast grundmuret Bygning, liggende ved den nordøstlige Ende af Kirkegaarden. I den øverste Etage er en stor Sal, hvor Retten holdes, nemlig baade Byetinget og Herreds-Tinget.

Nedenunder har Vægteren sine Værelser, derhos tvende velforsynede Arrest-Kammere. Men allerunderst er en stor hvælvet Kielder«. (Pont. Danske Atlas IV Side 273).

I senere beskrivelser nemlig brandtaksationsforretningen i 1801 omtales det som en bygning, der består af 2 etager med kielder under, 5 kvarter tyk mur og i omkreds 56½ alen. Den er tækket med tegl.

I nederste etage er der indrettet arrest og vægterkamre. Mod vest er tilbygget et halvtag, hvori findes trappe til opgang.

Endelig giver Byfoged Aagaard i 1806 i Begtrups bog »Agerdyrknin-

gens Tilstand i Danmark« den karakteristik af rådhuset, at »Bygningen er yderst forfalden og til Vanzir for Byen, desuden er Arresterne ikke sikre for Arrestanternes Udbrud ...«.

Om rådhusets inventarium oplyses i et håndskrift på det Kgl. Bibliotek fra c. 1739, (Dauws Annotationer angående Kiøbstaden Greenaae), at der i 1693 fandtes: 1 Nye Korn Maal Tønne, 1 Nye Skieppe, 1 Nye Jern Bismer af 2 Lispunds Vægt, 1 Jern Alen, 1 stor gammel Bismer med Messing Lod, 1 gammel Vægt. (NB.: Det må her erindres, at i gamle dage opbevarede købstædernes mål og vægte altid på rådhuset, og handelen foregik omtrent altid på Torvet. C.S.)

Desuden 2 par gamle Hånd-Knuder og en Laas. 1 Bolt med 2 Krammer om Benene. (NB.: Beregnet til Misdæderne. C.S.)

I 1732 findes yderligere følgende inventar, som Byfoged Chr. Bager får overleveret af sin formand.

1) et langt Fyre-Bord med aaben Fod af Fyr. 2) et mindre Dito. 3) 3de lange lukte Fyre-Bænker. 4) 1 aaben Fyre-Bænk. 5) 1 gammel Fyre-Kiste med Hængsler, uden Laas. 6) en Messing Spare-Bøsse med Hænge-Laas. 7) en gammel Pæl med Halsjern. (NB: Vi mindes her om datidens almindelige straf »Gabestokken«, hvis det da ikke er en rest fra byens »Kag«, der stod på Torvet foran rådhuset, og hvortil misæderne blev bundet og kagstrøget (d.s.v. pisket. C.S.) 8) en gammel Tromme med Lær-Rem og 2de Tromme-Stokke. 9) 1 gammel ubrugelig Træ-Sprøite med Slange og uden Rør. 10) 3de Fyre Skabe med Laase og Nøgler; indsatte i Muuren, hvorudi findes indlagt en lang Række specificerede Dokumenter. 11) Et Raadstue Segl af Træ med Messing indlagt.

Det gamle rådhus var altså brøstfældigt ved slutningen af det 18. århundrede, og i 1805 tog man fat på at opføre den nuværende rådhusbygning, som stod færdig omkring 1808.

Det gamle rådhus blev dog ikke straks nedbrudt. Det har antagelig været benyttet til materialskur osv.

Først i 1834, da byen trængte til et nyt sprøjtehus, fik den, der skulle påtage sig dette arbejde, det var murmester N. Marthinus, fader til afdøde murmester P. Marthinus. Tilladelse til, at han måtte nedbryde det gamle rådhus og af materialerne benytte, hvad der endnu var brugeligt til sprøjtehusets opførelse.

Fra 1834 har altså det gamle rådhus været forsvundet fra jordens overflade, indtil det nu ved gravning minder om sin tilværelse.

Carl Svenstrup født 23. januar 1881 i Grenaa, død 17. februar 1964 i Grenaa, var bibliotekar, som blev modtager af Dannebrogordenen i 1947. Han er bedst kendt for sit mangeårige arbejde med Grenaa byhistorie.

Svenstrup blev født ind i en skomager familie i Østergade i Grenaa. Han gik ud af Grenaa private Realskole som 14-årig for at komme i lære som skomager. Efter læreårene drog han på valsen bl.a. i Tyskland, men vendte hjem for at læse til lærer. I 1906 blev han færdig som lærer fra Blaagaards Semnarium og vendte tilbage til Grenaa som lærer ved sin gamle realskole.

I forbindelse med 1. verdenskrig blev den daværende bibliotekar ved Grenaa Bibliotek indkaldt og Carl Svenstrup overtog arbejdet som bibliotekar. I 1947 blev han Ridder af Dannebrog og stoppede som lærer for udelukkende at hellige sig biblioteket og »Grenaa Bys Historie«, som han var påbegyndt udgivelsen af i 1933. Byhistorien har fyldt meget i Svenstrups liv, den udkom i perioden 1933-1957 og et komplet sæt indeholder 2.793 sider. Efter næsten 25 års arbejde var »Grenaa Bys Historie« færdig.

Grenaa Købstad bekostede i 1951 et maleri af Svenstrup, der er ophængt på rådhuset i Grenaa. I november 1954 fratrådte han som bibliotekar og i 1958 blev han æresborger i Grenaa. Svenstrup var gift to gange og overlevede begge hustruer, fik to drenge, var aktiv vinterbader og ivrig amatørfotograf. Han døde den 17. februar 1964 på De gamles Hjem, Lillegade 48 i Grenaa.

Informationen er hentet fra Wikipedia.
Kildehenvisninger foreligger sammesteds.
https://da.wikipedia.org/wiki/Carl_Svenstrup